

A falumúzeum-múzeumház szerepe a hagyományőrzésben és a közművelődésben¹

A nagy múzeumalapítások kora lejárt, gondolhatnánk. S valóban, olyan múzeumi gyűjtemények, mint a Nemzeti Múzeum, Iparművészeti Múzeum, Nemzeti Galéria, tehát komplex gyűjtemények létrejötte ma már szinte elképzelhetetlen. A reformkor hajnalától kezdődően, fokozatosan érlelődtek egy-egy magángyűjtemény darabjaként, s váltak egész múzeumi közkinccsé, a nemzeti kultúránk szilárd fundamentumává.

A nemzeti komplex gyűjtemények keletkezésének ideje lejárt, s mégis, napjainkban a múzeumok keletkezésének, illetve gyűjtemények kialakulásának reneszánszát éljük. Pest megye előkelő szerepet játszik e mozgalomban. Csak gondoljunk Szentendrére, ahol az utóbbi tíz esztendőben gomba módra szaporodtak a képzőművészeti gyűjtemény-múzeumok: a Kovács Margit, Czóbel Béla, Barcsay Jenő, Kerényi György, Kmetty János, Ámos Imre és Anna Margit életmű-kiállítások. E szakmai gyűjtemények egyfelől jelzik azt a társadalmi igényt is, hogy a festészetben oly jeles helyet elfoglaló Szentendre közszemlére bocsássa alkotóinak művészetét. Tehát Szentendre, a képzőművészeti múzeumközpont szerepét tölti be, országos jelentőséggel.

Egy-egy városban található helytörténeti, néprajzi, régészeti jellegű régi gyűjtemények, amelyek egy-egy közigazgatási körzet vagy tájközpont múzeumi feladatát töltik be. Ilyen Pest megye déli részén Nagykőrös és Cegléd, de Ráckeve is hasonló szerepkörrel rendelkezik. E múzeumi gyűjtemények valóságos kis nemzeti múzeumoknak tekinthetők, kicsiben őrzik és mutatják egy-egy kisebb-nagyobb terület komplex szakági anyagát, sajátosságait. Természetesen, e múzeumok nem rendelkeznek teljes tárgye gyűjteményekkel. Valójában mit is jelent ez?

Az elmúlt időkben kettős iránya volt a múzeumi gyűjtőmunkának. Egyrészt csak az értékes tárgyakat (pl. a régészetben az arany-ezüst, s mutatós bronz leleteket) igyekeztek őrizni, illetve gyűjteménybe helyezni. Tehát a kincsképző erők hatottak erőteljesebben (pl. a debreceni Déri-gyűjtemény). Másrészt a kuriózum jellegű tárgyak felé fordult az érdeklődés. Pl. a néprajz területén azok a mutatós, diszes, hatásos tárgyak kerültek az érdeklődés homlokterébe, melyek népművészeti értéke, érdekessége megragadta az embereket. Ennek illusztrálására jó példa a nagykőrösi múzeum is. Egy-egy lelkes magángyűjtő páratlan értékű anyagot szedett össze, melyek — szerencsére! — a múzeumba kerülhettek: ezek között említhetjük meg a XIX. századi páratlan szépségű borotvatokokat, guzsályokat, cserépedényeket, s festett bútorokat (székek, padok, szekrények), s vésett kelengyész ládákat.

A régi idők múzeumszervező és -teremtő akarata elsődlegesen a látványt, a vonzalomkeltést tartotta fontosnak, ami természetesen is tekinthető. Amíg a szekér, kocs, fagerendelyes eke, vontatólánc, szénavágó és folytathatnánk tovább vég nélkül a felsorolást, mindennapi, közönséges használati tárgy volt, nem számíthatott különösségnek, múzeumi látványnak. Értékét csupán a munkaeszköz gazdasági jelentősége, nélkülözhetetlensége határozta meg. Ha viszont az eke vasába diszes mesterjegyet ütöttek, díszítették a szénavágót, már avult érdekességgé változott a tőrőke, a megőrzés védelme rájuk is kiterjedt, bekerültek múzeumi gyűjteményekbe.

¹ Elhangzott a TIT Pest Megyei Szervezete, Alsónémedin, 1985. február 26-án tartott néprajzi előadói konferenciáján.

A városi tájmúzeumok gyűjteményének anyagába tehát többségében értékes és érdekes, mutató tárgyak kerültek be. Az 1950-es évektől változott meg alapvetően a helyzet e tekintetben. Felszámolták a hagyományos paraszti kisárutermelő gazdálkodást, úgyszintén a kézműipar társadalmi megítélése is megváltozott. Tömegével váltak szükségletlenné a régi termelőeszközök, s így mód nyílt arra, hogy tudatos, tudományos alapon álló munkával fejlesszék a törvényekkel meghatározott tevékenységű múzeumi gyűjteményeket. Így vált lehetővé, hogy a hagyományos paraszti termelés eszközei egyre jobban kiegészüljön kevésbé díszes, vagy dísztelen tárgyakkal, eszközökkel, reprezentálva a munka, a tevékenység folyamatát, bizonyos szakmák lehető teljesbe szerszámaival őrizzék a kisipar termelőfolyamatát.

Az utóbbi években hangsúlyozottan előtérbe került az életmódkutatás is: azaz, nemcsak egyes termelési folyamatok eszközeit (pl. gabonatermesztés, szőlőművelés) reprezentálják, hanem egy-egy termelőegység, családi üzem tárgyi ellátottságát, felszereltségét is, a különböző társadalmi rétegeknek megfelelően.

Egy-egy közigazgatási központ szerepkörű múzeum jelentőségét — azon túlmenően, hogy régészeti kultúrákat, hagyományos paraszti termelés-történeti változásokat reprezentál — növelheti egy-egy történeti, művészeti, egyéniséghez fűződő emlékezés is. Gondoljunk csak Ceglédre, ahová Kossuth Lajos relikviái kerültek fia, Ferenc jóvoltából; vagy Nagykőrösre, ahol Arany János tanított, s számos irat és ereklye őrzi kegyelettel, a hálás utódokkal együtt az emlékét.

A múzeumok igen jelentős hányadát alkotják a falumúzeumok és tájházak. Mint Ikvai Nándor Falumúzeum című munkájából (Debrecen 1961) is meggyőződhetünk, e létesítmények nagyon fontos szerepet kell, hogy betöltsenek a múlt, a hagyomány ápolásában. Egy-egy falu, kisváros jellegzetes népi építészeti emléket fordították múzeumi célra. Gondoljunk pl. Abonyban a nagyon szép és jellegzetes uradalmi granáriumra (magtár), amely otthont nyújt a Falumúzeum gazdag néprajzi gyűjteményének; vagy Karcagra, ahol a gazdag gyűjteményű, Györffy István által megszerkezett, s többek között a Sárrét nagy tudósa, Szűcs Sándor által is fejlesztett Nagykún Múzeum mellett társadalmi igény létrehozta a Tájmuzeumot is, egy jellegzetes század eleji paraszti gazdaság portáján.

A falumúzeumok szerveződése eléggé esetlegesnek mondható, nem a tudatos fejlesztés, hanem a több-kevesebb lokálpatriotizmus hatott és hat megteremtésükben. Pest megyei példákat említve kell szólni a versegi falumúzeumról, ahol a paraszti Homoki Erzsébet áldozatos munkája eredménye a jellegzetes parasztházban bemutatott népművelési kiállítás, vagy Galgácsán a nemrég elhunyt Dudás Juli házában kialakított tájmúzeumról, amely a Galga völgye népiéletének jellegzetességeibe nyújt betekintést. Tápiógyörgyén is a közelmúltban nyitotta meg kapuit a falumúzeum.²

Az említett táj- és falumúzeumok szakszerű kialakításában múzeumi szakemberek jeleskedtek. Magát a falumúzeumot az egészséges lokálpatriotizmus hozza létre, a faluközösség vállalja az anyagi feltételek megteremtését. Fő bábja pedig a helyi tanács. A „tanácsok, és más állami szervek, tudományos és egyéb intézmények, továbbá a társadalmi szervezetek valamint a szövetkezetek” is hozhatnak létre múzeumi gyűjteményeket, szögezi le a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1963. évi 9. számú törvényerejű rendelete. S mint láttuk, ezzel éltek is a helyi tanácsok, betartva azt a megyei tanácsi rendeletet, miszerint a felügyeleti szerv, a múzeumok látják el a szakfelügyeletet, segítve a helyi múzeumi objektum minél tartalmasabb, nívós berendezését, kiállítását.

Hogy a tanácsok mellett milyen színvonalas táj- és falumúzeumok is létesültek, igazolja Ócsa példája, ahol a Természetvédelmi Hivatal több népi építészeti emléket is műemléki védelem alá helyezett, felújításáról gondoskodott, „in situ” berendezve eredeti, vagy korhű tárgyakkal, főhivatású szakemberek irányításával tartja működésben. A kiskunsági Kiskunmajsa a helyi termelőszövetkezet vállalkozott falumúzeum alapítására, s a gyűjtemény gondozására főhivatású szakember alkalmazását is lehetővé tette.³

A felsorolt példákkal hangsúlyozni kívánom, hogy élve a törvényadta lehetőséggel, olyan táj- és falumúzeumokat hoztak létre, amelyek túlmutatnak az alapítási szándék alkotó hevületén, a teremtés nagy cselekedetén, a gyűjtemény szakszerű kezeléséről, fejlesztéséről is gondoskodnak. Természetesen nem várható el, hogy mindenütt főállású szakemberre legyen bízva a falumúzeum. Elég, ha a létrehozó szerv megoldja a megfelelő védelmet, rendben tartását, s szakmai vonatkozásban pedig keresi a kapcsolatot az illetékes körzeti múzeummal. Mert hiszen a falumúzeumban összegyűjtött tárgyak szakszerű kezelését jelenti a leltárkönyvbe történő rögzítésük, adatolásuk, a múzeumi szakmuzeológusok irányításával. A szakszerű nyilvántartás kell, hogy alapja legyen a falumúzeum létének s rendeltetészerű üzemeltetésének.

² Bővebben lásd a Honismeret 1985. 1. számában Nagy Varga Vera írását. (Szerk.)

³ Bővebben lásd a Honismeret 1985. 3. számában Halász Péter írását. (Szerk.)

Pest megyében is számos falumúzeum jött létre a helyi lelkesedés teremtő jóvoltából. Gondoljunk csak Nagybörzsönyre, vagy Sárira. A nagybörzsönnyi eset nem megnyugtató: nincs megoldva az elhelyezés kérdése, s a tárgyak szakszerű kezelése és gondozása. Kerülik a múzeumi szakemberek bevonását. Mindennek legfőbb okát a kölcsönös bizalom hiányában kereshetjük. A helyi lakosság fél, s óvakodik attól, hogy nyilvántartásba véve értékeit, kincseit, az elvesztés veszedelmének kitegye; tehát nehogy a múzeum bevigye saját gyűjteményébe az értékesebb tárgyakat. A múzeumok szakemberei pedig attól tartanak, hogy nincsenek meg a szükséges feltételek, elkallódnak a páratlan értékű tárgyak, nincsen garancia, bár törvényes keretek közt hívták életre a falumúzeumot, s mindezekben túlmenően, többletterheket jelent a muzeológus számára ennek a rendezetlen körülmények között lévő gyűjteménynek a lekiismeretes nyilvántartása és védelme. Ezért is ellenzik sok esetben a falumúzeumok létrehozását a szakemberek. Albertirsán (pontosabban Albertin) szintén az elmúlt években hoztak létre egy falumúzeumot. A termelőszövetkezet játszott ebben döntő szerepet. Mi lesz, ha a lelkesedés alábbhagy (mint pl. Sári esetében), az áldozatos gondoskodású egyének helyét más szemléletű emberek veszik át. Könnyen arra a sorsra juthatnak a falumúzeumi gyűjtemények, mint az iskolai szertári gyűjtemények: felelős személyiség hiányában sorozatosan elkallódnak.

Mindezek hallatán azt gondolhatják, hogy én is ellenzője vagyok a falumúzeumnak. Ha nincsen meg, illetve nem teremtik meg az alapvető feltételeket, akkor természetesen igen. Az eszmei oldalát nézve a dolognak, azt kell mondanom, hogy *szükséges volna, ha minden falu létesítene, berendezne egy-egy falumúzeumot, múzeumházat, s gondoskodna fenntartásáról.* Minden helység rendelkezik közművelő létesítménnyel, filmszínházzal, művelődési központtal, könyvtárral. Csupán a múlt, a történeti tudat, a lokálpatriotizmus objektív intézménye, a művelődés sajátos helye, a múzeum hiányzik a falvakból. Mindenütt akad olyan jellegzetes parasztház, kisenemesi kúria, amely méltó a műemléki megőrzésre és védelemre, amelyben helyet kaphatna a letűnt idők tárgyi emlékei. Az élő önismeret, a nemzeti önbecsülés helyeivé, szentélyeivé válhatnak ezek a létesítmények.

A korábban elmondottak alapján is kitetszik, ezzel nem azt akarom mondani, hogy rivalizáljunk a kiemelt szerepkörű múzeumokkal. Azok őrzik azon jellegzetes tárgyakat, amelyekkel határkörébe tartozó terület kultúráját reprezentálni képesek. Rengeteg tárgy van közkézben, s kallódik el fokozatosan, amelyek nem kerülhetek múzeumba. Gondoljunk a műgyűjtők „áldozatos” szorgalmára, akik fennen hirdetve mondják, szükséges az ő — kimondhatatlanul is kincs-halmozó — gyűjtő tevékenységük, ők forgatják az anyagot, ha kell áruba bocsátják, magánkiállításban teszik közzé, tehát nem hagyják „raktárban porosodni” a tárgyakat, mint a „múzeumok”. A hagyományos paraszti termelés eszközei, amelyek a falu életéhez hozzátartoztak, s nincs rájuk szükség a múzeumban, vagy olyan személyes, családi jellegű iratok, amelyek nem kerültek levéltárba, nincsen olyan jelentőségük, de helyi vonatkozásban mégis fontosak, mert személyes érzelem kötődik valamennyijükhöz. Óriási szerepe van az egészséges lokálpatriotizmus, a hazaszeretet, a múlt megbecsülése szempontjából, ha megőrzik őket. Nemcsak azért jelentős a falumúzeum, múzeumház, mert ki-ki büszkélkedhet, hogy ő adta oda egy-egy tárgyat, s elviheti nem helybeli ismerősét, hogy megmutassa melyik képen vannak ősei, rokonnai; hanem azért is, mert együttesen a falu arcképét mutathatja, amely a faluba tévedt idegen, vagy odalátogató hivatalos személy számára kellő információt, helyismeretet ad a falubeliek életéről.

A falumúzeumot, múzeumházat tehát a faluközösség igénye, nemes törekvése, múlt iránti tisztelete teremti meg. Ennek felelős „gazdája” a helyi tanács, amely gondoskodik a fenntartásáról, rendben tartásáról, kijelöli azt a helyi személyt (tanárt, önkéntes vállalkozót, társadalmi munkást), aki felelősségteljesen őrzi a gyűjteményt. A tanács gondoskodik megtekinthetőségéről, takarításáról is. A tanács kötelessége kell, hogy legyen a kapcsolatteremtés az illetékes múzeummal, a szakmai felügyelet érdekében, hogy az összehordott tárgyak nyilvántartásba kerüljenek, nehogy elkallódjának.

A falumúzeum, múzeumház kérdése tehát közügy, elsőrendűen a helyi lakosság érdeke. Nemcsak azért, mert kiállítás keretében, vizuális élmény formájában teremődik kapcsolat a rég-múlt iránt, hanem azért is, mert óriási jelentősége van a nevelés szempontjából.

Általánosság vált már, hogy az iskolai múzeumi órák keretében teszik szemléletesebbé, hatékonyabbá az ismeretanyag elsajátítását. Nyilvánvaló, hogy az országos szerepkörű múzeumok vannak legnagyobb előnyben e téren: hiszen nagyon szűke szabott a tananyag. A Hadtörténeti Múzeum, a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum, az Iparművészeti Múzeum, a Nemzeti Múzeum, a Nemzeti Galéria, a Szépművészeti Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum könnyebben tud segédanyagot — nemcsak szemléltetőanyag formájában — nyújtani az iskolai oktatás számára. A kisebb szerepkörű múzeumok is képesek azonban a feladat ellátására.

A falumúzeumoktól, múzeumházaktól azonban nem ezt várnánk elsősorban. Az lehetetlenség, hogy minden falu rendelkezék olyan történeti dokumentumokkal és tárgyakkal, amelyek alkalmasak volnának az oktatás igényeinek kielégítésére (gondoljunk csak arra, hogy nem mindenütt voltak pl. céhszervezetek, s nem mindenütt volt említésre méltó történeti esemény). Elsősorban a művelődési és a manuális készség fejlesztésében játszhatnak nagy szerepet ezek a létesítmények. Egy egyszerű guzsaly, mint kiállítási tárgy kevésbé tarthat érdeklődésre szá-

mot, viszont, ha foglalkozás keretében a gyermek kézbe veheti, orsóval együtt megkísérli a kenderszösz fonallá sodrását, az már nagy érdekesség bárki számára. Meg lehet tanulni a különböző eszközök használatát, nemcsak a guzsalyét, a rokkáét, de a szövőszékét is. Kiváló lehetőséget kínálnak az egyszerű régi tárgyak a kiscsoportos, szakkör jellegű foglalkozások számára. Termelési tapasztalatokat és ismereteket elevenítenek fel, s hagyományoznak, a felnővekvő, mindinkább városi szemléletűvé váló nemzedék számára. Micsoda didaktikai jelentősége van annak a faragószéknek, amelyre ráülhet az ügyeskedő gyermek, s vonókéssel kedvre formálja a fát, hasznos tárgyat terem, mint tették korábban az ősök, akik nélkülözhetetlen szerszámot készítettek a maguk számára. Lehetőség adódik ily módon arra is, hogy felélesszék a régi fejfakultuszt, a hagyományos díszítésű fejfákat faragják, s állításukat újra bevett szokásá tegyék a helyi társadalomban. (Az a jószándék az alsónémedi emberekben, hogy a szép fejfás temetőt kegyeleti parkká alakítsák át, helyes dolog, de ily módon élővé is válhatna a régi hagyomány, azaz, nemcsak a régi fejfák őrződnének muzeális szándékkal, hanem az újak is lehetővé tennék a folytonosságot.)

A kasza kalapálása, használata is kiváltságos tudomány már ma az ifjúság körében. A földművelés avult szerszámjai, az állattartás eszközei, kézbe fogva azokat, használva őket, a személyes átélés örömét csillanthatják fel az arra fogékony gyermekben, aki értékét nemcsak az anyagi jelentőségben keresi, hanem eszmei értékrendet terem, s szilárdít a maga számára.

Az utóbbi évtizedekben óriási ütemű a hagyományos életmód átalakulása. Sorra eltűnedeznek a régi termelőeszközök, kopik a régi termelési tapasztalat, feledésbe merülnek a szokások. Az életmód gyökeresen megváltozott. Az értékek többsége múzeumokba került, s cél lehetne, hogy a múlt egyre gyérülő emlékei, mégha azok nem is a népművészet remekei, vagy különleges érdekesség tárgyai, gyűjteménybe kerüljenek, mégpedig olyan gyűjteménybe, amely helyben van, mindennap szem előtt van, egy helyen, csokorba szedve, mint az ismeretek gazdag tárháza van jelen, a felnővekvő nemzedékek válóságos adatbankjaként. Ez az intézmény megteremtheti az alapfokú múzeumi kulturáltságot is a szélesebb néptömegekben. Jó alapot ahhoz, hogy nagyobb múzeumokban lévő specializáltabb anyaggal összevetve *minőségi értékek is természetesen legyenek mindenki számára.*

Alsónémedin a helyi nagyközségi tanács és a társadalmi szervezetek egy „faluház” létrehozásán fáradoznak. A „faluház” nem azonos a „falumúzeum” fogalmánál, több annál. Egy helyi jellegű parasztház, s abban berendezett hagyományos paraszti életmód-kiállítás csupán része, mintegy „memória egysége” annak a komplett egységnek, amelyben hagyományos stílusban megtervezett raktárbázis foglalkoztatóhelyiségek, park foglalna helyet. Tehát nem holt „emlék”, hanem élő, nevelési-művelődési intézmény, ahol a hagyományos népi kultúra alapjain nőhet fel a hagyománytisztelő, szélesebb műveltségű, életre nevelt ifjú nemzedékek sora.

Dr. Novák László

Kisbaconi beszámoló Benedek Elek emlékének megünnepléséről

Kisbaconban, az író szülőfalujában, 1984 szeptemberében ünnepelték születésének 125. évfordulóját és emlékeztek meg halála 55. évfordulójáról. Benedek Elek 1859-ben született, Kisbaconban és 1929-ben halt meg. Az emlékház, amelynek verandáján az ünnepélyeket a születésnap, szeptember táján megrendezik, az író egykori lakóháza, amelynek építéséről írásaiban sokszor megemlékezik, s amely ma életpályáját és műveit mutatja be a látogatóknak.

A kisbaconi emlékházat 1969. május 25-én nyitották meg. Az avató ünnepségen Balogh Edgár méltatta Elek nagyapó tevékenységét, Máthé János, magyarhermányi földműves pedig az íróhoz fűződő kapcsolatairól és meséinek hatásáról beszélt. Benedek Flóra, aki egész életét édesapja emlékének szentelte, megköszönte mindazoknak a munkáját, akik az emlékház berendezésében, az emlékkiállítás megrendezésében részt vettek.

Az író születésnapját a Benedek Elek Emlékházban minden évben megünneplik. Nagybacon község: Nagybacon, Szárazajta, Magyarhermány és Kisbacon nevelői és pionírjai megfogadták, hogy minden év szeptemberének utolsó vagy októberének első vasárnapján ellátogatnak Kisbaconba, évenként más és más iskola pionírjai műsorral készülnek, s ezt a műsort egymásnak és az összegyűlt közönségnek bemutatják. A szereplők a tágas verandán lépnek fel, a közönség a ház udvarán és a parkban helyezkedik el. A műsor Benedek Elek verseinek, meséinek elmondásából, színdarabjainak bemutatásából és népdalok énekléséből szokott állni. A műsor

után nagy kosarakban hozzák a „jutalmat”, a szereplők is, a közönség gyerek nézői is minden évben abból az almából ehetnek, amelynek fáját még Elek nagyapó ültette.

Ezután a gyerekek kimennek a kisbaconi temetőbe, ott a legjobb szavaló felolvassa a sírkőre vésett feliratot:

*Jézus tanítványa voltam,
Gyermekekhez lehajoltam,
A szívemhez felemeltem,
Szeretetre így neveltem.*

Most a gyerekek ajándékozzák meg a mesemondót, ki koszorút, ki csak egy szál virágot helyez el a sírra, mindenki ad valamit, hogy megköszönje, amit ő kapott.

Születésének 120. és halálának 50. évfordulója alkalmából 1979. szeptember 30-án a sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház bemutatta az író *Többsincs királyi* című mesejátékát. Az előadást először Sepsiszentgyörgyön tartották meg, de ezután több városban is előadták a darabot, és nagy sikerrel játszották el Nagybaconban is. A Kisbaconban rendezett ünnepélyen Gálfalvi Zsolt, Tiberiu Utan és Veress Dániel tartott beszédet, s felidézte régi emlékeit György Dénes szavalóművész, aki 1927–28-ban Erdélyszerte, 1929-ben pedig Budapesten is fellépett a Zeneakadémián azokban a műsorokban, amelyeket Benedek Elek szervezett és vezetett be. A kettős évfordulóról megemlékezett az Igaz Szó, a Művelődés, az Utunk, a Korunk, ünnepi számot adott ki a Napsugár című gyereklap. A folyóiratok közölték Vetró András és Petrovics István Benedek Elekről készített mellszobrának, Gergely István emlékérmének és az íróról készülő szobrának felvételeit.

Elek apó születésének 125. évfordulóján, 1984. szeptember 30-án Nagybacon pionírjai adtak irodalmi műsort. A szereplők most is az író verseit, prózáját és színdarabjait mutatták be, ezenfelül rövid beszédben ismertették Benedek Elek pályafutását, célkitűzését és munkásságát. Hangsúlyozták a nekik is szóló üzenetet: „végezze el mindenki hittel, nemzetisége iránti kötelezettséggel feladatát . . .”

Az irodalmi műsor számai közben a szárazajtai pionírok székely táncot mutattak be, Bartók- és Kodály-dalokat énekeltek. A temetőben elmondták Magyar Lajos: *Elek apó arcai* című versét, megkoszorúzták a sírt, jutott most virág az „öregek” sírjára is, akiknek sírkövére Elek nagyapó ezt a néhány sort vésette:

*Ami jót, nemeset könyveimben láttok,
E két öreg ember szívéből eredett;
Ha majd kihull a toll reszkető kezemből,
E két öreg ember mellé temesettek.*

Az évfordulóról megemlékezett a sepsiszentgyörgyi Megyei Tükör és a Bukarestben megjelenő Művelődés is.

Ezt a beszámolót Bardócz Réka nagybaconi tanárnő, Benedek Elek dédunokája, az 1984. évi irodalmi műsor rendezőjének levele nyomán közli:

Lenygel Dénes

Megemlékezés a magyar partizánokról Vámosmikolán

Hazánk felszabadulását ünnepelte meg a Budapesti Természetbarát Szövetség 1985. április 21-én. Az ünnepségen részt vett a televízió egyik stábja, mivel úgy vélték, hogy a börszönyi partizántevékenység — sajnos — nem eléggé ismert a köztudatban.

1944–1945 télén sikerült ott létrehozni egy olyan katonai egységet, melynek tagjai a hazánkat végső romlásba taszító nemzeti-szocialista Németország ellen akartak harcolni. A *Görgey zászlóalj* — ez volt a nevük — mintegy másfélszáz embere kalandos utazás után jutott az előre kijelölt helyre az Ipoly menti Vámosmikolára, ahol egy német parancsnokság székelt. Innen öt kilométerre, Nagybörszöny községben a szovjet hadvezetőség egyik előretolt központja volt. A két község között húzódott a frontvonal, ágyúkkal, géppuskafélszkekkel, teljes hadi készletségben.

Vámosmikolán — szerencsés véletlen folytán — olyan székhelyet választott a német parancsnokság, amelynek tulajdonosa Huszár Károly tartalékos tiszt volt, izzó náciellenes, jó hazafi. Többek közt sikerült a falu fiatalágát „nemzetőrség” címen visszatartani a bevonulástól.

Az ő révén sikerült a németektől olyan információkat szerezni, amit a helybeli fiatalok és az oda települt görgeyisták azután átvittek a frontvonalon. A szovjet elhárítás — természetesen — eleinte nehezen hitt az átszivárgóknak. Mikor azonban az adatok helyességéről, sőt pontosságáról megbizonyosodott, teljes bizalommal fogadta harci társainak a magyar fiatalokat.

Ezen kívül más akciókat is folytattak a „magyar partizánok”. Így például nagy csoport, törzsüktől elszakadt magyar katonát mentettek meg Kisirtás-pusztán a harci megsemmisítéstől. Rábeshélték őket, hogy adják meg magukat, mert teljesen körül vannak véve szovjet harcosokkal, akikkel harcba kerülnek. Más akciójuk egyike, hogy aláaknázták az Ipoly ottani hidját, amelynek nagy taktikai fontossága volt.

Sok görgeyista ott halt meg Vámosmikolán, Nagybörzsönyben, ott van a sírjuk is. Évekkel a harcok után szovjet bajtársaik felkeresték őket és együttesen emlékeztek vissza közös harcaikra.

Az események és hősi halottak emlékére nagy emlékmű áll Vámosmikolán, a Börzsönynek ezen szép falujában. Egy kőből készült hatalmas, földbeszűrt kard. Alatta felíratos kőlapok. Itt zajlott le a természetbarátok megemlékezése. Sok százan jöttek el Budapestről is vonattal, külön autóbusszal. A közösen elénekelt Himnusz után óvodások és iskolások szűrták földbe zászlócskáikat. Majd Z. Szőke Pál tartott megemlékezést. Elmondta, hogy az itt harcolók nem pusztá létüket akarták megőrizni. Vállalták a partizánvétekenységet, annak minden következményével. Tetteikkel az Ipoly két partján élő népüket is szolgálták, hogy a front borzalma minél előbb múljon el a fejük felől. Ugyanakkor érzelmeiktől vezetve, vagy tudatosan elsőként tettek eleget az időközben megalakult, debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlés kormányfelhívásának: elsőként vették fel katonaként a harcot a hitlerista Németország ellen.

Az emlékező beszéd után Jancsó Adrienne művésznő elszavalta a Szózatot. Ezt követőleg a megjelentek megemlékezésként, tiszteletből végigmentek azon az egykor oly halálosan veszélyes úton, amely akkor a két front közt vezetett. Egy volt partizán, Gödöllei László mutatta közben: itt álltak a német ágyúk, itt a német ellenőrző pontok. Itt kellett átbújni a patak túlsó partjára. Így értek Nagybörzsönybe.

A sors furcsa játéka, hogy Nagybörzsöny lakossága német anyanyelvű. Őseiket a XIV—XV. században telepítették ide és bányászattal foglalkoztak. Nyelvüket, szokásaikat megőrizték. A Nagybörzsönyben eltemetett hősök sírjai előtt tisztelgés után a helyi népi együttes bemutatta hagyományos, évszázadok óta őrzött művészetét: játékaikat, táncaikat, énekeit.

A községben két késő középkori templom van. Az országos Műemléki Felügyelőség gondozásában mindkettőt eredeti formában hozták rendbe. A falu szélén álló Szent István-templomban éppen ezen a napon, délután volt búzaszentelés. A domb tetején épült, fallal körülvett ősi templomból kijövő helybeliek és a turisták elvegyülve álltak körül az úde pázsitot, ahol az együttes újból bemutatta műsorát a megjelenteknek és a televíziónak.

A köszönőszó nem maradt el a természetjárók részéről akik tudják, hogy nemcsak a hegyeket, a réteket kell járni, hanem az ott lakókat is meg kell ismerni, hogy még jobban szeressük Hazánkat.

Klubélet a Zobor alatt

A Kárpát-medencében már kétezer évvel ezelőtt is működtek klubok, azaz olyan egyesülések, művelődési fórumok, amelyeket mai fogalmainknak megfelelően közművelődési kluboknak nevezhetnénk. Hogy kik hozták létre és tartották fenn őket? Természetesen a rómaiak.

Azok az emberek azonban, akik egy híján húsz esztendeje Nyitrán (Nitra) a CSEMAKOK kötelékében megalakították a Juhász Gyula Ifjúsági Klubot (rövidítve JUGYIK), elsődlegesen nem a rómaiak példáját akarták lemásolni, sokkal inkább Kölcsey mondása lebegett a szemük előtt, mely szerint „az emberi ész és erő csak a társaságban fejlődik ki.” Az alapítók célja az volt, hogy a térképen a keletitől a nyugati szélíg húzódó dél-szlovákiai vidékekről a Mezőgazdasági Főiskolára és a Pedagógiai Főiskolára összeseregülő, többévi nyitrai tartózkodásra berendezkedő fiataloknak szellemi fórumot teremtsenek. Lehetőséget arra, hogy hasznosan tölthessék el szabad idejüket, gyarapíthassák általános műveltségüket, módot leljenek magvas gondolatok kifejtésére és cserejére, a gyümölcsöző önművelésre. S ezenkívül, amellet, hogy befogadják a minél sokrétűbb ismereteket, ne tartsák parlagon az eredendően bensőjükben rejlő értékeket, de kisugárzóivá is váljanak a bennük feszülő ifjonti erőnek, tettvágyak és az egyre dúsuló észbeli javaknak. Főiskolás éveik alatt ne csupán majdani foglalkozásukra, hivatásukra készüljenek fel alaposan, hanem egyrészt sokoldalúan felvértezett értelmiségiekké váljanak, akikben később is tovább él majd a művelődés igénye, másrészt ott, ahová a diploma megszerzése után állítja őket az élet, ne folytassanak gubóba zárt életmódot, hanem hozzá-

Ag Tibor a fiatalok körében a gimesi táborban

járuhassanak a kulturális tevékenység gazdagításához, a szellemi élet fellendítéséhez. A JUGYIK-nak ma is ez a missziója, törekvése, a klub vezetőit, aktivistáit most is ilyen megfontolások, szándékok ihletik, ösztönzik.

A szokásos kezdeti nehézségek leküzdése után a JUGYIK tevékenysége gyökeret eresztett a Zobor alatt, s értékes rendezvények fémjelezték a klubéleten belüli szorgoskodást. Később, az 1970-es évek közepe táján, sajnos pangás állt be a klubmunkában, s a hanyatlás oly jelentős lett, hogy a klub évekig szinte már csak papíron létezett. A megoldó fordulat 1979-ben következett be, amikor egy jászói fiú, Orosz Jenő, az agrárfőiskola gépesítési karának hallgatója lett a CSEMAKOK nyitrai városi szervezetének elnöke, s Kabla József állattenyésztés szakos főiskolász került a klubban az elnöki posztra. E két fiatalemberben a rátermettség, lelkesedés, küldetés tudat, szervezőképesség úgy ötvöződött egybe, ahogyan azt az ilyen funkciók megkövetelik. A JUGYIK-ban ismét pezsgővé és rendszeressé vált a munka, kialakult az aktivisták szilárd köre, megalakultak a működvelő csoportok, s egymást érték az ismeretterjesztő előadások. Olajozottan működött a gépezet, s az eredmények csakhamar messze felülmúlták a „válság” előtti sikereket is. 1982-ben az Orosz—Kabla páros utolsó évfolyamos lett, utódlásról kellett tehát gondoskodni. Szerencsére a JUGYIK-ban két ügyes, fáradhatatlan gömőri fiú, Vörös Attila és Agócs Béla vette át a leköszönőktől a kormányrudat, új elnökként és alelnökként (mindketten a Mezőgazdasági Főiskolán tanulnak), a CSEMAKOK elnöki tisztségét pedig László Béla, a Pedagógiai Főiskola docense vállalta el, aki már azelőtt is lelkesen támogatta a klubtevékenységet. A klub egyébként Sándor János járási titkártól és Knotek Mártától, a járási bizottság dolgozójától is hathatós segítséget kap. Az 1982-ben történt „tisztújítás” óta ismét sok víz lefolyt a Nyitra-folyón, s mivel az idén már a Vörös—Agócs duónak is az államvizsgára kell készülnie, a télen lezajlott a klub élén az újabb őrsváltás. Jelenleg már a megválasztott új elnök, Pónya Pál, az állattenyésztői kar másodéves hallgatója vigyáz a staféta botra, aki Felsőszeliből (Horné Saliby) került diáknak a Zobor tővébe. Oldalán olyan kipróbált, bevált vezetőségi tagok tüsténkednek, mint például Görözdí Péter, Lőrincz Emese, Szikura Erzsébet és Brúder Ilona (a nyári művelődési táborok egyik ismert kopjafa-faragója). S persze a tágabb vezetőség tagjai és a fúrge propagandisták, aktivisták sem mennek a szomszédba ötletekért, leleményességért. Nélkülük a vezetők nem vihetnék végbe elképzeléseiket.

Eredményesen dolgozik a klub Pörgő táncscsoportja (Köböl Mária vezetésével), a Szivárvány bábegyüttes (élén Szomolai Zsuzsával), a Tilinkó népi zenekar (Rusznák Gábor és Szarka Gyula dirigálásával); nemrég alakult meg a klub néprajzi köre s egyre izmosodik az Új Fórum irodalmi színpad, mely legutóbb „Bohócok áldozása” címmel mutatta be Bettes István verseiből összeállított műsorát. A klub krónikájában gyorsan szaporodnak a derekas munkát dokumen-

táló bejegyzések, fényképek. A csoportok főként a környező községekbe járnak szerepelni, gyerekeknek és felnőtteknek adnak műsort, teljesítményüket lelkes tapsal honorálja a koloni, nagycétényi, gimesi, zsérei, léceci, kalászi kultúrházak, iskolák hálás közönsége. De szerepelt már a JUGYIK távolabbi tájakon is, a dunaszerdahelyi járásban például, valamint Párkányban (Sturovo), Komáromban (Komárno), sőt a gömöri Almágyban is (Jablonec).

Az utóbbi években igen sok neves előadó fordult meg a JUGYIK háza táján, a rendezvények pusztá elősorolása is sokáig tartana. Csak a krónika legutolsó lapjait nézzük: a közelmúltban Czenhe Zoltán vetítéses néprajzi előadása, a Dévai Nagy Kamilla—Pelsőczy László művész-páros produkciója, Balczó András többszörös öttusa-világbajnok élménybeszámolója szerepelt a műsoron, Modrovics Lajos a fényképészetről, Csonka Gábor a joggyakorlatok jelentőségéről tartott előadást, s egy műemlék-ismertető Zobor-túra és két klubmulatság tarkította a palettát. A tavaszi program keretében Pomichal Richárd a Csallóköz állat- és növényvilágáról tartott előadást, megünnepelték a jelentős évfordulókat, egészségügyi előadást szerveztek, Horváth István a párkányi csatát ismertette, Bródy, s Medvigy Endre vezetésével Illyés Gyula emlékestet rendeztek

1979-től kezdődően az általános megújulás és fellendülés mellett a JUGYIK tevékenysége egy merőben új színfolttal is gazdagodott: meghonosodott és minden évben megvalósul Gimesen (Jelenec) a klub tavaszi háromnapos táborozása. A vártúrával, táncházzal, kopjafa-állítással, erdei szórakozással egybekötött esemény kézenfekvően szintén a tudásgyarapítás jegyében bonyolódik le a gimesi üdülőtelepen és kastélyban, s a regionális művelődési tábor sok résztvevőt vonz immár az egész Szlovákiából. Tavaly a népi kultúra és a népi hagyományvilág állt a gimesi műsor fókuszában; Ág Tibor zenetudós, Jókai Mária etnográfus, Kuncz László énekművész, Halász Péter néprajzkutató volt a táborban a klub vendége. Az idei gimesi táborozást a felszabadulás 40. évfordulója tiszteletére rendezték meg. Ezúttal Lehel Zsolt műemlék-térképész, Ducz László solymász, Adám Lajos koreográfus, Albert Géza író, Acs Zoltán történész, Czine Mihály irodalomtörténész és egy meghívott együttes szerepelt, továbbá kiállították Pomichal István amatőr fotós legszebb fényképeit. Itt kell megjegyezni, hogy a nagy, nyári országos művelődési táborban minden esztendőben 40—50 tag képviseli a nyitraiak klubját.

A tagság vágya, óhaja az, hogy megfelelő helyiséget kapjon a klub bent a városban, hogy ne kelljen annyit buszozni a próbákra, összejövetelekre, hogy saját otthonuk legyen, minden akció egy helyen történhessen, s a kézikönyvtárat is létrehozassák végre, melynek alapállományát két szekrénybe szorítva őrzik egy irodában. S szükséges lenne, hogy valahonnan pénz adassék mikrofonra, hangerősítőkre, magnóra, egyéb műszaki eszközökre, folyóiratokra.

„Előre, föl, fiúk, lányok” Juhász Gyulának, a klub névadójának eme buzdító szavai lebegnek a JUGYIK vezetői, tagjai előtt, miközben példamutató munkájukat végzik, további terveiket szövögetik. S ha majd diplomával a zsebukben szétszélednek különböző vidékekre, mások állnak a helyükre a klubban, hasonló célokkal, a szellem napvilágát erősítő elhatározásokkal. Öbennük pedig új lakóhelyükön, szerzte az országban gyakran felfénylik majd a kedves társak emléke, s felzeng a költő verse:

*Remény zenéjét hadd lobogja
A szívünk, egy érzésbe torrva!*

Veres János

Néprajzi kiállítás Nemesrempehollóson

Divós Pál tanító

Római kori útmaradványt és több száz éves téglasírokat találtak a régészek a Vas megyei Nemesrempehollóson az 1970-es évek derekán.

Több mint fél évszázada, hogy két községrész, Nemeshollós és Rempeshollós egyesült. Nemesben éltek régen a módosabb gazdák, Rempén pedig a néhány holdasok. Az igazi különbség azonban csupán alig két évtizede tűnt el igazán, amikor is új utcát építettek a két település között. Az eléggé nehezen kimondható Nemesrempehollós ma közigazgatásilag Körmen-dhez tartozik. Alig több mint háromszáz lakója van.

Mindezt *Divós Páltól*, a község tanítójától, népfrenttitkárától, tanácstagjától, szóval a falu „mindenesétől” tudtam meg. A községi klubkönyvtárban beszélgettem vele, ahol a község néprajzi gyűjteménye is létrejött.

A kiállítás anyagának tervszerű gyűjtése csaknem két évtizedes múltra tekint vissza. Ma már felnőtt emberek azok a diákok, akiknek élén a tanító szervezett gyűjtésbe kezdett. Írásos és tárgyi emlékeket, régi fotókat, s egyáltalában mindent összeszedtek, ami a község lakóinak történetével, életkörülményeinek változásával kapcsolatosak. A több mint háromszáz tárgyat, dokumentumot szükség szerint megtisztították, rendbe tették, s ezek javát a községi klubkönyvtár egy részébe a Pali bácsi által készített polcokon, vitrinekben helyezték el. A község néprajzi gyűjteménye híven tükrözi az elődök életét, munkáját, mindennapjait; a hozzájuk tartozó használati eszközökkel együtt.

A falakon fotóablók őrzik az elmúlt 40 év kiemelkedő eseményeit. A község lakói, látva a némes törekvést, nap mint nap újabb értékes tárgyakkal, képekkel, okiratokkal örvendeztetik meg a gyűjteményt ma is szívből gyarapító és gondozó pedagógust.

A probléma azonban az, hogy kevés a jelenlegi kiállítási terület, így nem minden anyag kerülhet közszemlére. Java része a klubkönyvtári épület padlásán van elraktározva. Az egyházasrádóci közös községi tanács 1983-ban jelentős anyagi beruházással felújította a község művelődési házát. Itt van hely és terület, csupán a kiállítási körülmények megteremtése lenne hátra ahhoz, hogy a szépen összegyűjtött és rendszerezett anyag minél teljesebb egészében tudja közvetíteni az elődök üzenetét a mai kor embere, a község mai lakói és a gyűjteményt látogatók számára.

Tóth László

A Zselizi Népművészeti Fesztivál '85

1985-ben 30. alkalommal rendezte meg a CSEMADOK a szlovákiai magyarság hagyományos népművészeti fesztiválját. A népes találkozónak, — melyre Pozsonytól Nagykaposig érkeztek érdeklődők és szereplők egyaránt — az egykori Barcs vármegyei *Zseliz* (Zeliezovce) ad állandó jelleggel otthont.

A lévőli járásban fekvő kisváros, a trianoni döntést megelőző utolsó népszámlálás adatai szerint, egykor 99%-ban magyar anyanyelvű község volt. Napjainkra ez az arány már erősen megváltozott. Az elmúlt hatvan évben, de különösen a második világháborút követő időkben, megnövekedett a település lélekszáma, de a lakosságcsere és a betelepítések következtében a magyarság száma itt sem gyarapodott. Az 1970. évi statisztikák tanúsága szerint, Zseliz magyar lakosságának aránya 56%. A városkát mégsem ezért választotta a fesztivál színhelyéül a CSE-

MADOK. Minden bizonnyal inkább az egykori Eszterházy kastély tágas parkja kínálta a kedvező lehetőséget, hogy a tizezer főt is befogadó szabadtéri színpadot itt, Zselizen alakítsák ki.

Az első találkozóznak, melyet 1956-ban kezdeményezett a CSEMADOK, még *Losonc* volt a helyszíne, mindössze ötszáz résztvevővel. Ezt követően egy ízben *Érsekújvárról*, majd pedig *Gombaszögön* gyűltek össze évenként, bemutatni a magyar népi sajátosságokat őrző folklór hagyományokat, és ezzel együtt hitet tenni nemzetiségük mellett. A kezdeti évek tapasztalatai megerősítették a CSEMADOK akkori vezetőit abban a felismerésükben, hogy a népi zene és tánc alkalmas megnyilvánulási forma a nemzetiségi öntudat kifejezésére. *Kodály Zoltán* útmutatását fogadták el irányítóként: „Hogy milyen és mennyi zenét fogyaszt: rendkívül jellemző minden népre és nemzetre. Ezért a zenei élet formái mindenütt mások. Változtak a századok folyamán, de mindig a nép vagy nemzet karakterét, annak esetleges változásait követték.” Ösztönösen megérezték, hogy a „zenei néphagyomány nagy lelki egységről beszél”, és az anyanyelv megőrzéséhez elengedhetetlenül szükséges ezt a lelki egységet is megőrizni. Mert országhatárok csak állampolgárságot határoznak meg, anyanyelvet már kevésbé, s lehet hű állampolgár az is, aki nem az állam többségi nyelvét beszéli. A folklórból, a népi műveltségből ez a felismerés kristálytisztán tör elő, s mindenkiben tudatosul, aki tevékeny módon résztvesz a hagyományok ápolásában.

A fesztiválok jelenlegi rendje végül is 1969-ben alakult ki: minden évben két nagyobb szabású *központi rendezvényre* kerül sor. *Zseliz* ad állandó jelleggel otthont — június első szombat-vasárnapján — a gyermek és felnőtt hagyományörző együttesek *vetélkedő* bemutatkozásának, a népművészeti fesztiválnak. Ezt követi *Gombaszögön* — június utolsó szombat-vasárnapján — a *népünnepély*, a látványos dal és tánc seregszemle, kirakodó vásárral, kiállítással egybekötve. Az elsőt általában 10–15 ezer a másodikon pedig 20–25 ezer nézővel.

Az idei Zselizi Népművészeti Fesztiválon — lévén *páratlan év* — a *gyermekcsoportok* vitték a főszerepet, most rendezték meg a *gyermek hagyományörző együttesek* központi versenyét. Szlovákiában jelenleg 63 magyar gyermek-együttes működik, közülük ez évben 12 csoport jutott be a döntőbe. Az ismertebbek: a királyhelmeci *Apró Bodroglózi*, a fülekpüspöki *Apró Pálóc*, a gortvai *Barkóca*, a párkányi *Kisbojtár*, a galántai *Pitypang*, az ekeli *Tátika*, a gimesi *Villó*, a pozsonyi *Apró Szólttes* tevékenysége tekinthet hosszabb múltra vissza. De valamennyien színvonalas, esztétikailag és erkölcsileg értékes munkásságot fejtenek ki. Az együttesek többnyire a magyar nemzetiségű alapiskola (általános) keretében működnek, vezetőik áldozatos szolgálói helyi közösségüknek és az anyanyelvi művelődésnek. Zömmel pedagógusok, feladatukat szabad idejük feláldozásával végzik, anyagi ellenszolgáltatás nélkül.

Szombaton került sor, a kissé elhanyagolt kastély egyik szűk szárnyában, a *Csehszlovákiai magyar népviseletek és a Fesztivál 30 éve képekben* című kiállítások megnyitására. Főképpen a népviseleteket bemutató, gazdag és értékes anyagot feltáró kiállítás érdemel figyelmet, az utóbbi inkább dokumentatív mint művészi értékű tablóin végig követhetjük az eddigi fesztiválok hangulatosabb perceit. Délután a *Csak liszta lortásból* címmel összeállított műsorban a kovács, ipolykéri, ipolnyéki, busai és lukanényei folklór-együttesek léptek fel.

A *Zseliz üdvözlése és a Gyertek velünk játszani* címmel előadott gálaműsorban nem csak a hazai együttesek, hanem a vendégként fellépő *Kalocsai Népi Együttes* gyermek csoportja és *Szvorák Katalin* népdalénekes is nagy tetszést aratott.

Az ünnepélyes eredményhirdetést alkalmával díjazták a gyermekcsoportok idei győzteseit. Nagydíjat kapott a párkányi *Kisbojtár*, kéméndi táncok és gyermekjátékok bemutatásáért. Az együttes 42 tagú, 7–13 éves korú gyermekek, munkájukat a magyar tannyelvű alapiskola és a városi művelődési otthon támogatja, vezetőjük *Héglí Mariann*. A második díjat az ekeli magyar nyelvű alapiskola *Tátika* nevű csoportja nyerte el. Mintegy 50 gyermeket foglalkoztat rendszeresen *Hodek Mária* és *Szilágyi Zoltán*. Műsorukat főleg Csallóköz és Mátyusföld játék-, tánc-, és dalhagyományából állítják össze. Szerepeltek már a csehszlovák és a magyar televízióban is. Az 1971-ben alakult, *Csillag László* és *Morva Lászlóné* vezette galántai *Pitypang* lett a harmadik díjazott. Előadásaikban Galánta és környéke népi hagyományait, táncait elevenítik fel. Megalakulásuk óta csaknem 300 gyermek tanulta meg a vidék hagyományait.

A nagyszámú nézőközönséget a kedvezőtlen időjárás sem tudta a színpadtól távol tartani. Lelkesedésben azonosult és osztozott a szereplőkkel. És megértésben is. A jelenlévők között eleven erőként ott élt *Kodály Zoltán* figyelmeztető szava: „*Nem lehet magyar, aki nem iszik a magyar kultúra csodatöréséből. A kultúrában pedig benne van a népkultúra. Zenében majdnem teljesen azonos vele.*”

Hajdú D. Dénes